

Az orthodoxia fontosságáról

Fordította:
POLÁNYI KÁROLY

Gilbert K. Chesterton „Heretics” (Lane, London, 1909) című könyvének bevezető fejezete.

A modern társadalom egyik óriást és hallgatag bajára legferrésáiban az mutat rá, hogy mily különös ércelomben használják manapság az „orthodox” szót. Régen az eretnek arra volt büszke, hogy ő nem eretnek. A földi királyságok, a rendőrség és a bírák, ők voltak az eretneknek. Ő volt az orthodox. Nem büszkélkedett azszal, hogy látszó; amazok lázadtak fel ő ellene. A kegyetlen biztonságu seregek, a hideg arculatú királyok, az állam méltóságos rendje, a jog értelmes rendje — ezek mind tévelyegtek, jukok módjára. Büszke volt arra, hogy orthodox; büszke a maga igazára. Ha egyedül állott üvöltő pusztaságban, nem ember volt magában; templom volt. A mindenség középpontja; körülfette rótták köréiket a csillagok. Elpusztult poklokt minden kinja sem kényszeríthette arra, hogy eretneknek vallja magát. Egy néhány modern iracis-hős most hivaikodik vele. Tudatosan címoszófodik és így szól: „Bizonnyára szörnyő eretnek embernek látcom” és várja a tapsot. Az „parzsnétség” megnevezés rég nem azt jelenti már, hogy nincsen igaza; azt jelenti valósággal, hogy tisztelő és bátor. Az „orthodoxia” megnevezés rég nem jelenti már azt, hogy igaza van; azt jelenti valósággal, hogy nincsen igaza. Mindez csak egyidőt, egytelenevűfélélt jelenthet. Azt teszi, hogy az emberekt kevesébbet ednak arra, vajjon becsületileg igazok van-e avagy sem. Hiszen világos, hogy az ember inkább vallja örültack magát, mintsem hogy eretneknek. A vörös nyakkendőju bohémnek azszal kellene feszítanie, hogy ő az orthodox. A dinamitárának azt kellene éretnie, amikor a bombát veti, hogy akármi legyen is különben, de leg-alább orthodox.

Általánosságban cí lehet mondani, hogy bolondság, ha az egyik bölcselő felgyújtja a másik bölcselő házáat Smithfield Marketben, mert a mindenségről való nézeteik ellérnek. A középkor végéő hanyatlása idején ez gyakorta megtörtént és teljesen elhibázott dolog volt. De van, ami végtelenül lehetetlenebb és végtelenül kevésébbé gyakorlati, mint az, ha valakit elfgetnek a bölcséletért. És ez az a szokás, hogy a bölcséletéről azt mondjuk, hogy az mindegy; ez pedig általános gyakorlat a huszadik században, a nagy forradalmi korzak hanyatlása idején. Az egyetemes elméleteket minden téren megvetik. Az emberi jogok tanát elgettették az ember erendéő bűnének tanával egyetemben. Az atheizmus maga is túlságosan theológikus ma számunkra. A forradalom maga is túlságosan rendszeres. A szabadság maga is túlságosan kényszer. Nem törünk általánosítást. Bernard Shaw ezt a nézetünkkel mestert epigrammába foglalta: „Az arany igazság az, hogy nincsen arany

igazság". Foglalkozunk mindinkább a részletekkel, művészetben, politikában, irodalomban egyaránt. Hogy az embernek mi a nézete a vilámos vasóti kocsiokról: az határoz; hogy mi a nézete a Botticelliról: az határoz; hogy mi a nézete minden dologról: az nem határoz. Felelőgathat és kikutathat millió tárgyat, de nem szabad rákacsofálna arra az egy különös tárgyra, a mindenségre. Máskülönben vallása lesz és élvezett. Minden határoz, — kivéve a mindent.

Alig szorul példára, milyen lenketlen könnyelműséggel vagyunk a világegyetem bölcselete isánt. Alig szorul példára, hogy bármint egyébről higgyük is azt, hogy gyakorlatilag határozó; nem hiszünk azt, hogy fontos lehet, vajjon valaki pesszimista-e avagy optimista, hartesláncus-e avagy hegelianus, materialista-e avagy spiritualista. De ragadjunk ki vakon egy esztét. A legártatlanabb teasztálmái is megérthetk, hogy halljuk, amint valaki így szól: „Nem érdemes élni”. Úgy tekintjük ezt, mint akár azt a megállapítást, hogy szép idő van; senki sem gondol arra, hogy ez akár az Mletőre, akár a világra nézve a legtávolabhról is bármint komolyabb következményekkel járhat. Pedig, ha e szavak valóban hitre találnának, a világ lejtetőre állana. A gyilkosok érdemjeleket kapnának, mert az embereket megmentük az élettől; a tüzölőket öltöznek, mert megakadályozták az embereket a meghalásban; akkor hívják az orvost, amikor az ember agészéses; a Mentő-Egyesületet kiirtanak, mint valami gyilkos fajzatot. Még sem élénkítünk azon sohasem, vajjon a társalgó-pesszimista erőntőleg avagy bomlasztóság fog-e hatalni a társadalomra; mert erős meggyőződésünk, hogy az elméletek nem határoznak.

Határozatlan nem az az eszme vezette szabadságunk megteremtőit. Amidőn a régi szabadelvűek mindenféle ereinekérteget szóhoz juttatták, az az eszme vezette őket, hogy ezen az úton vallási és bölcselati felfedezéseket lehet eszközölni. Azt gondolták, hogy a kozmikus igazság olyan fontos, hogy minden embernek szabadon kell tanúságot tennie felőle. A modern gondolat az, hogy a kozmikus igazság olyan kevésbé fontos, hogy nem határoz, ki mit mond felőle. Az előbbi úgy adta meg a kutatás szabadságát, amiképp az ember a nemes agarat cseszté neki. Az utóbbi úgy adja meg a kutatás szabadságát, amiképp az ember az élvezhetetlen halat hajítja vissza a tengerbe. Soha az emberi természet felett oly kevés vita nem volt, mint ma, amidőn végre mindenki megvitathatja azt. A hajdani megszorítás értelme az volt, hogy csak az orthodox vitatkozhatik a vallásról. A modern szabadságnak az értelme az, hogy senki sem vitatkozhatik felőle. A jó ízlés, a legutolsó és legocsmányabb emberi előítélet még abban is elnémitott bennünket, amikor az a többinek nem sikerült. Hatvan év előtt rossz ízlésű dolog volt a nyílt atheizmus. Aztán jöttek a Bradlaughtok,* az utolsó vallásos emberek, az utolsók, akik törődtek Istennel; de

* Charles Bradlaugh (1833-1891) az angol atheista mozgalom kiváló agitátora.

hiába. Mindmáig rosszúléső bolog a nyílt atheizmus. Egyet elérték kioldásukkal, hogy ma csakugy rossz islésre vall a nyílt kereszténység is. Az emancipáció mindössze azt tette, hogy a szentet a halgatásnak ugyanabba a tornyába csukatta, mint a keresztelőkötőt. Azután Lord Angleseyről beszélgetünk, meg az időről és az egészről úgy hívják, hogy minden hitvallás teljes szabadsága.

Vannak mindazonáltal olyanok — és magam is azok közül való vagyok — akik azt gondolják, hogy a leggyakorlatibb és a legfontosabb az ember körül mégis csak a világnézete. (Azt gondoljuk, hogy a tabornaknak, aki az ellenséggel szembe száll, fontos tudnia az ellenség számarányát, de még sokkal fontosabb tudnia az ellenség bölcselétét. Szerintünk nem az kérdés, vajjon a világegyetem elmélete határoz-e, hanem vajjon az idők folyamán más egyéb is határoz-e. A tizenötödik században keresztelkedésükkel vitálat alá fogták és megkínostak embereket, mert valamely erkölcsiellen magatartást hirdettek. A tizenharmadik században harsánnyáztak és énepelelték Oszar Wüdiget, mert ilyen magatartást hirdetett és kényszerben munkában megtörték a szívét, mert aszerint eszlekedett. Vitas lehet melyik módszer a kegyetlenebb. Nem lehet vitás, melyik a nevetégesebb. Az inkvizíció Lorát legalább az a séggyon nem ére, hogy olyan társadalmat szült, amely halványozott egy embert azért, mert olyan dolgokat hirdetett, amely ugyanazonos dolgoknak a végrehajtásáért fogházba záta őt.

Napjainkban már most a bölcseletet vagy vallást, vagyis a végső dolgokról való elméletünket több-kevésbé egy csapásra két térről is kiűzték, amelyen az régen otthonos volt. A irodalom egyetemes eszméket eralt. „A művészetet a művészetért” kiáltással kioldozták őket onnét. A politika egyetemes eszméket eralt. A hatékonyság jelszava óta ki őket onnét. ezt pedig nagyjából úgy lehet lefordítani, hogy „a politikát a politikáért”. A rend és szabadság eszméit az utolsó hársz év alatt következetesen mindjotban elikkadtak könyvcinkben. Az ékesszólás és szellemesség nemcsak igyekveteit elikkadtak országgyűléseinkben. Az irodalom tudatosan kevésbé politikai lett; a politika tudatosan kevésbé irodalmi. Minden egyetemes elméletet a dolgok minémiségéről úgyképen száműzték mindkettőtől. Ott tartunk, hogy megkérdéshessük már most: „Mit nyertünk avagy mit veszítettünk a száműrésükkel? Jobb-e az irodalom, jobb-e a politika, most, hogy elbocsájtotta a moralitást és a bölcselést?”

Amikor valamely nép körül minden erőfén és hatálytalan lesz, akkor az a hatékonyságról kezd beszélni. Csakugy, amikor az ember teste romcsú lesz, akkor kezd el legelőször az egészéről beszélni. Elsterés szervezet nem a folyamatairól beszél, hanem a céljairól. A testi hatékonyságnak nincsen ékesebb bizonyítéka mintha az ember kedélyesen beszél egy utazásról a világ végére. És valamely nemzet gyakorlati hatékonyságának nincsen ékesebb bizonyítéka annál, mintha folyton utazásról beszél a világ végére, utazásról az Itelet Napjához és az új Jeruzsálemba. A nyers testi

2d.
Pörmöly
122 p.

17 ill. y. under
Emanuel.

egészség legbiztosabb jele az, ha magas és vad eszmények után hajlandó törtétni valaki. Az erős idők erős emberei közül egyik sem értette volna meg, hogy mit jelent: hatékonyagra dolgozni. Hildebrand azt mondta volna, hogy ő nem a hatékonyáért, hanem a Katholikus Egyházért dolgozik. Danton azt mondta volna, hogy ő nem a hatékonyáért, hanem a szabadságért, testvériségért és egyenlőségért dolgozik. Ha az ilyen ember eszménye posztán az lett volna is, hogy valakit lerúgjon a lépcsőn, akkor is a célra gondolt volna, férfi módjára és nem a folyamatra, paratikus módjára. Nem így szóltak: „Hatékonyan felemelve jobb lábamat, és mint látni való, csipőm és térdem izmait használva, amelyek teljes rendben működnek, én —”. Egészen más volt az ő érzésük. Anyira beteltek a lépcső alján elterülő ember gyönyörű látomásával, hogy ebben az önkívületi állapotukban a többi villámgyorsan következett. Az a szokásuk, hogy általánosították és eszményítették, a gyakorlatban épen nem jelentett földi gyarlóságot. A nagy elméleték időszak a nagy eredmények időszaka is volt. Az érzelmeknek és a szép szavaknak korszakában, a tizenhét század végén az emberek a valóságban jól megtermettek és hatékonyak voltak. Az érzelműsek legyőzték Napoleont. A cinikusok nem tudták megfogni De Wetet. Száz év előtt jó- és balsorsban egyaránt szónokok vitték diadalra ügyünket. Ma reménytelenül össze vannak zavarva dolgaink erős és hallgatag férfiak által. És, amint a nagy szavak és nagy látomások elutasítása kis emberfajt szűrt a politikában, ugyancsak a művészetekben is a kis emberek fajtát hozta létre. Modern politikusaink Caesar és a Superman óriás kiváltságaira tartanak igényt. Azt állítják, hogy túlságosan gyakorlatiakk ahhoz, hogy tisztajelölendék lehessenek és túl nagy hazafiak ahhoz, hogy erkölcsösök lehessenek. De végeredményben közepszerűség ül a pénzügyminiszeri székben. Új művészeti bölcselőink ugyanerre az erkölcsi kiváltságra tartanak igényt; szabadságra, hogy eget-földet zúzhassanak össze adáz crejúkkel. De végeredményében közepszerűség a Porta Laureatus. Nem mondom, hogy nincsenek erőnél erősebb embereink is; de akad-e, aki azt állítja, hogy van emberünk, aki erősebb azoknál az egykori embereknél, akik fölött bölcseltek volt az úr és akiket elmerített vallásuk? Vajjon a szolgaság jobb-e a szabadságnál, az vitás lehet. De hogy az ő szolgaságuk különb volt, a mi szabadságunknál, azt bajos volna tagadni.

Szorosan vett művészeti körökbe a művészet erkölcsietlenségének elmélete erősen bevette magát. Alkothatnak, amit csak akarnak. Lehetnek egy Elvesztett Paradicsomot, amelyben a Sátán győzi le Istent. Lehetnek egy Isteni Színházkot, amelyben a mennyország a pokol feneké alatt van. És mit tettek? Alkottak-e mindannyian akármit, ami fontosabb vagy szebb, mint amit a dühös ghibellin katolikus, avagy amit a rideg puritán tanítók nyilatkoztattak ki? Tudják, hogy mindössze egy pár körtrófiát írtak. Miféle nemcsak vallásos bensőségében test túl rajtuk, hanem saját hitet-

lenségükben is. Minden kis versetkönyvükben nem akad isten-tagadás oly kemény, mint a Sátáné. És a pogányság fensége egyikük-nél sem érkei úgy, mint azt a dühös kereszténység érte, aki leste Farsnatát, azamat fejt felemelt, mintegy a poklot kicsinyelve. Ennek oka kézenfekvő. A káromlás annyiban művészi hatás, amennyiben bölcsesleti meggyőződésen alapul. A káromlás a hit erejétől függ és azáltal együtt halványul el. Aki ezt kétségbe vonja, eljön neki komolyan és igyekezzék káromlásban gondolkodni Thor felől. Azt hiszem, este felé csaldja némi kimerültség jeleit fogja rajta észlelni.

Az egyetemes elcsúszás elutasítása tehát nem volt be sem a politika, sem pedig a művészeti világában. Meglehet, hogy nem egyszer holdkóros és félrevezető eszmék hozták tavarba az emberiséget. De bizonyos az, hogy sohasem vitték át a gyakorlatba egy eszmet sem, amely annyira holdkóros és félrevezető lett volna, mint a gyakorlatilag eszméje. Semmi sem szalasztott még el annyí alkalmat, mint a Lord Rosebery-féle alkalmaskodás. Valósággal ő ennek a korszaknak élő jelképe — az az ember, aki elméletileg gyakorlati és a gyakorlatban még kevésbé gyakorlati, mint bármelyik elméleti ember. Nincs a világegyetemben oktalanebb dolog, mint a földi bölcsességnek elhujta imádata. Az az ember, aki szakadatlanul azon gondolkodik, vajjon ez a faj vagy az a faj-e az erősebb, vajjon ennek az úgynak avagy annak az úgynak van-e jövője, az az ember sohasem fog elég soká hínni valaminek ahhoz, hogy azt diadalra is vigye. Az opportunizmus államérlele olyan, mint aki felhagy a tehetéssel, mert megverték térdében és felhagy a golfbal, mert megverték golfban. Munka-célokra a legesélyesebb dolog open az az órási fontosság, amit a közvetlen győzelemnek tulajdonítanak. Legkevesebbet a sikerrel meggyünk.

Amikor rájöttem arra, hogy az opportunizmussal nem meggyünk sokan, arra indítottam, hogy a maga egészében vegyem azt szemügyre és így következtetésként beláttam, hogy nem is mehetünk vele sokára. Azt látom, hogy a gyakorlatban sokkal jobb a dolgot a kezdetén kezdeni és az elméletet tisztázni. Azt látom, hogy azok, akik a Homocousion ortodoxiája felett egymást lelépítették sokkal értelmezőbb emberek voltak, mint azok, akik a Köznevelési Javaslaton veszekszenek. Mert a keresztény dogmatisták a szentség bírodalmát akarták elkövetkezteni és mindennek-előtt azon voltak, hogy meghatározzák: mi valójában a szent. Modern köznevelési irányzatunk emberei a vallás szabadságot akarják, anélkül, hogy megállapítani igyekeznének, hogy mi a vallás és mi a szabadság. Ha a régi papok valamely állítást kényszerítették az emberiségre, legalább megelőzőleg azon fáradtak, hogy azt világossá tegyék. A modern anglikán és nonconformista csöveseknek volt fenntartva az, hogy olyan tanokot indítsanak hajtászat, amelyeket meg sem fogalmeztek.

Ezért és még sok egyéb okból magam réstemeől azon meggyőződésben vagyok, hogy az alapvető dolgokra kell visszamenni.

Ez könyvemnek általános eszméje. Foglalkozni kívánok legkiválóbb kortársaimmal, nem személyekkel avagy posztán irodalmi módon, hanem annak a tannak a törzsét tekintve, amelyet hirdetnek. Ruyard Kipling, az eleven művész, az erős személyiség, nem tartozik rám. Ha rám az ő esztétikái mivolta tartozik, vagyis, hogy olyan ember, akinek nézete a dolgokról vakmerően el maróssal térni az egyéntől. Nem tartozik rám Bernard Shaw, mint aki minden dolog körül a legragyogóbbak és a legbecsületesebbek egyike. Úgy tartozik rám, mint esztétik, vagyis mint olyan ember, akinek a bölcsőlete teljesen komoly, teljesen következetes és teljesen hamis. A tizenharmadik század ágazatos módszeréhez tértek vissza és írtak erre azon általános reménységgel, hogy így majd végzünk valamit.

Tegyük fel, hogy az utcán nagy viadalom támad valami körül, például egy gázlámpa körül, amelyet sok befolyásos személyiség le akar dönteni. Egy szürkecsuhás szerzetest is, aki a köztépkor szellemét képviseli, bevoznak a dologba és ez a szövegű szöveg módorán így kezd: „Vegyük fontolóra mindenekelőtt, testvéreim, a fény értékét. Amennyiben a fény magában való jó —“. Ezen a ponton, némileg megbocsájtható módon leütköztetik. Mindenki nekimegy a lámpának, a lámpa tíz perc múlva lenni van és a jelenlevők szerencsekívánataikat fejezik ki egymásnak a közép-koriatlan gyakorlatosságukért. A fejlemények folyamán azután a dolog benyolódik. Sokan azért döntötték le a lámpát, mert villamos világítást akartak; sokan azért, mert óvaskavasat akartak; sokan azért, mert sötétséget akartak, mert tetteik bűnösek. Sokan azt találták, hogy nem megfelelő a lámpa, sokan meg azt, hogy túlságosan is az; sokan azért csatlakoztak így mert községi öszemet akartak szétadni; sokan azért, mert valamit szét akartak zúzni. Azután lassankint, elkerülhetetlenül, ma vagy holnapután ismét az a meggyőződés lesz úrrá, hogy mégis csak a szerzetesnek volt igaza és hogy azon múlik minden, mi a fény bölcsőlete. Csakhogy, amit meg lehetett volna vitatni a gázlámpa alatt is; azt most a sötétben kell megvitatnunk.